

ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ

Η εφημερίδα μας σε συνεργασία με το Φροντιστήριο «Ηράκλειτος» κάθε Πέμπτη θα δημοσιεύει προτεινόμενα θέματα για τις Πανελλαδικές εξετάσεις με σκοπό να συνδράμει με έγκριτο τρόπο την προετοιμασία των υποψηφίων μαθητών της Β΄ και Γ΄ Λυκείου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Η εξέταση της Ιστορίας Γενικής Παιδείας Γ΄ Λυκείου, αντιμετωπίζεται συχνά επιπόλαια, καθώς θεωρείται ότι ο βαθμός της μπορεί να εξασφαλισθεί χάριν και μόνο της «παπαγαλίας». Η εξέταση της Ιστορίας, όμως, όπως έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια, απαιτεί σε μεγάλο βαθμό, εκτός από κατανόηση κι εκμάθηση της εξεταστέας ύλης, και κριτική ικανότητα, που να επιτρέπει στο μαθητή να συνδυάζει πληροφορίες και στοιχεία που, ενδεχομένως, βρίσκονται σε περισσότερα από ένα σημεία του βιβλίου, αλλά και να μπορεί να ερμηνεύει τις πηγές που του δίνονται, αντλώντας από αυτές στοιχεία που θα κληθεί να τα συγκρίνει και να τα συνδυάσει με τις αποκτηθείσες γνώσεις του. Κατά συνέπεια το μάθημα της Ιστορίας απαιτεί μεθοδική και με σύστημα μελέτη του βιβλίου από την αρχή της σχολικής χρονιάς (μελέτη που θα περιλαμβάνει και τα πιο αυτονόητα, όπως γλωσσική εξομάλυνση των κειμένων), αλλά και εξάσκηση του μαθητή στην σύνταξη και συγγραφή δοκιμίων που θα επιτρέψει στο βαθμολογητή να κρίνει το βαθμό κατανόησης της Ιστορίας που ο εξεταζόμενος διδάχθηκε.

Η πρώτη ομάδα των θεμάτων αποτελείται από ερωτήσεις σύντομης ή ευρύτερης απάντησης και στόχο έχει να διαπιστώσει την κατανόηση εννοιών, γεγονότων, αιτιών, αποτελεσμάτων. Εδώ θεωρείται πως ο μαθητής που έχει διαβάσει καλά παίρνει τους «σίγουρους» βαθμούς. Και στην πρώτη ομάδα πάντως δεν είναι σε κάθε περίπτωση απλό θέμα οι απαντήσεις, αφού ο μαθητής, ανάλογα με την ερώτηση, δεν πρέπει απλά να απομονώσει και να καταγράψει χωρία του βιβλίου, αλλά και ενδεχομένως να συγκεντρώσει διάσπαρτες μέσα στο βιβλίο πληροφορίες που σχετίζονται με το θέμα. Επίσης «πονοκέφαλο» πολλές φορές αποτελεί η ζήτηση ορισμών εννοιών ή η απόδοση όρων κ.τ.λ., τις οποίες αρκετά συχνά το βιβλίο δεν τις «παραδίδει» έτοιμες αλλά πρέπει ο μαθητής να τις δημιουργήσει από τα συμφραζόμενα του σχολικού εγχειριδίου. Τέλος σημασία για την καλή εικόνα του γραπτού έχει να καταφέρει ο μαθητής όχι απλώς να εντοπίσει τα σημεία που χρειάζεται και να τα πάρει αυτούσια για να τα μεταφέρει στο γραπτό του (και αυτό παρατηρείται συνήθως σε μαθητές που καταφεύγουν στην «παπαγαλία») αλλά να δώσει μία ολοκληρωμένη απάντηση συμπληρώνοντας τα στοιχεία που τυχόν λείπουν (π.χ. χρονολογία, τόπο, συμμετέχοντες κ.ο.κ.) και κάνοντας σαφές πως κατέχει σε βάθος το αντικείμενο στο οποίο εξετάζεται και ότι απαντάει κριτικά στις ερωτήσεις.

Η δεύτερη ομάδα θεμάτων αποτελεί το μεγαλύτερο «φόβο» των υποψηφίων. Αγωνία για την κατανόηση των κειμένων, γραφημάτων, στατιστικών δεδομένων, φωτογραφιών. Τις περισσότερες φορές τα στοιχεία που δίνονται έχουν αντληθεί από το εξεταζόμενο βιβλίο. Η δυσκολία όμως εντοπίζεται στον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές καλούνται να τα αντιμετωπίσουν και να τα αξιολογήσουν.

Ξεκινώντας την εξέταση μίας πηγής σημαντικό είναι να διαβάσουμε αρκετές φορές το κείμενο ή άλλα στοιχεία που μας δίνονται. Προσπαθούμε να διασαφήσουμε γλωσσικά το κείμενο, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που η γλώσσα του είναι αρχαϊζουσα (πράγμα που συμβαίνει σε μεγάλο μέρος των πηγών του σχολικού βιβλίου) και παράλληλα να εντοπίσουμε, αν δεν μας δίνεται από την εκφώνηση της ερώτησης, τη χρονική περίοδο στην οποία αναφέρεται. Από την εκφώνηση της ερώτησης

εντοπίζουμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινηθούμε. Αυτό είναι ένα σημείο που χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, για να μπορέσουμε να χρησιμοποιήσουμε τόσο από το κείμενο όσο από τις ιστορικές μας γνώσεις τα στοιχεία εκείνα που θα μας είναι απαραίτητα και να μην «χαθούμε» σε ατέρμονες αναλύσεις και αναζητήσεις που θα μας βγάλουν έξω από το θέμα μας. Δηλαδή: Υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο να μην χρειάζεται όλο το κεφάλαιο αλλά να πρέπει να περιοριστούμε σε ορισμένες μόνο πτυχές του. Από την άλλη είναι σημαντικό να εντοπίζουμε τα κύρια σημεία της πηγής που θα μας χρησιμεύσουν στην απάντηση του ερωτήματος και να μην προχωρούμε στην ανάλυση ολοκλήρου του κειμένου.

Το πώς θα προχωρήσουμε στην απάντηση του ερωτήματος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το είδος του κειμένου που μας δίνεται αλλά και από το είδος της ερώτησης. Αφού έχουμε εντοπίσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο οφείλουμε να κινηθούμε, μπορούμε να ξεκινήσουμε είτε με την παράθεση των ιστορικών μας γνώσεων και να συνεχίσουμε με την ανάλυση των καταλλήλων – αντιστοίχων σημείων της πηγής, ή με την αντίθετη σειρά.

Επίσης μια πολύ καλή προσέγγιση, που όμως απαιτεί ιδιαίτερη κριτική ικανότητα και ευχέρεια λόγου, είναι να παρουσιάσουμε με παράλληλο τρόπο σημεία του βιβλίου και τα αντίστοιχα χωρία της πηγής που συμπληρώνουν ή σχολιάζουν ή αντιστρατεύονται τις γνώσεις μας. Το περσινό θέμα της Ιστορίας, για παράδειγμα, σχετικά με τις ενέργειες του Κάνιγκ ευνοούσε έναν τέτοιο τρόπο απάντησης. Υπογραμμίζουμε ξανά πως είναι σημαντικό ο μαθητής να μην ξεφεύγει από τα όρια που του θέτει η πηγή του και να χρησιμοποιεί τα σημεία εκείνα μόνο που του είναι χρήσιμα. Η επανάληψη των όσων λέει η πηγή απλώς με λίγο διαφορετικά λόγια θα επιβαρύνει το γραπτό μας και σε καμία περίπτωση δεν δείχνει κριτικό πνεύμα και ορθή αφομοίωση της ύλης.

Βασική παράμετρος γενικά στις εξετάσεις, και φυσικά και στην εξέταση του συγκεκριμένου μαθήματος, εκτός από το σωστό και σε βάθος διάβασμα, είναι η ψυχραιμία. Η σωστή προετοιμασία πρέπει να μας θωρακίζει ψυχολογικά ώστε να αποδώσουμε την κρίσιμη ώρα το μέγιστο των δυνατοτήτων μας.

Στη συνέχεια παραθέτουμε δύο προτεινόμενα θέματα πηγών μαζί με έναν ενδεικτικό τρόπο ανάλυσής τους.

Θέμα 1^ο Αντλώντας στοιχεία από την πηγή που ακολουθεί και χρησιμοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις παρουσιάστε γιατί ο Ιωάννης Καποδίστριας, ενώ αρχικά έγινε αποδεκτός από το σύνολο των Ελλήνων, συνάντησε στη συνέχεια έντονη αντίδραση στο κυβερνητικό του έργο και από ποιους.

«Προείπα ότι ο Κυβερνήτης προσεκάλεσεν εις την υπηρεσίαν αδιακρίτως και ανεξαιρέτως πάσαν ικανότητα. Και κατ' αρχάς μεν οι ολιγαρχικοί, προεστοί τε και οπλαρχηγοί (διότι προ πολλού ήδη είχαν εισέλθη ως ήτο επόμενον εις το συνταγματικόν σχολείον και στρατιωτικοί), οικονομηθέντες τοιουτοτρόπως ησύχασαν· αλλά βαθμηδόν και κατ' ολίγον ήρχισαν αι αναμνήσεις «ημερών αρχαίων», και το μεν παρόν ήρχισε να φαίνεται ζοφερόν εις αυτούς, έτι δε ζοφερότερον το μέλλον. Ο Κυβερνήτης ηθέλησε να διοργανώση τα δικαστήρια. Άμα τω ακούσματι φόβος και τρόμος κατέλαβε τους ολιγαρχικούς διά τα χρέη και τα καταχρήσεις των. Εγνώριζαν δε ήδη εκ πείρας ότι ο Κυβερνήτης δεν ησטיεύετο, και, όπως είναι γνωστόν, οσάκις αι υπάλληλοι αρχαί του ελληνικού κράτους πεισθώσιν αδειστάκτως ότι η ανωτάτη αρχή δεν αστειεύεται, ουδ' αυταί τότε αστειεύονται. Εκτός τούτου τας δημοτικές εκλογάς ηθέλησε να καταστήση πραγματικάς, διότι, «το όργανον, έγγραφε, δια του οποίου ο λαός φανερώνει τας χρείας του, είναι οι δημογέροντες, και δια τούτο συμβάλλει πολύ, ώστε η εκλογή αυτών των αρχών αντί

να επιβάλλεται εις το πλήθος παρά του ισχυροτέρου να γίνεται νομίμως δια της εμπιστοσύνης των πολιτών». Αλλ' αι δημογερονταί όμως και οι δήμοι ήσαν φέουδα των κοτσαμπασίδων. Ο Κυβερνήτης ήρχισε λοιπόν να γίνεται ανυπόφορος επιχειρών να επέμβη και εις τα άδύτα των αδύτων του κοτσαμπασισμού, και ιερά οργή και αγανάκτησις κατέλαβεν αυτούς δια την ανήκουστον ταύτην τόλμην και αυθάδειαν του Κορφιάτη! Όλα και όλα, αλλά να επεμβαίνη η τυραννική εξουσία και εις τας επαρχίας των!

Δημ.Βερναδάκη, *Καποδίστριας και Όθων*, σελ. 356.

Από το σχολικό βιβλίο χρησιμοποιούμε τα παραθέματα του πρώτου τόμου που υπάρχουν στις σελίδες 134 (Και αντίστροφα ... από τις εξουσίες τους) και 135 (Αναμφίβολα ... σεβαστό χρονικό διάστημα)

Σύμφωνα με την πηγή, ο Καποδίστριας φθάνοντας στην Ελλάδα και ξεκινώντας το έργο του, κάλεσε για βοήθεια χωρίς καμία διάκριση τόσο την παλαιότερη διοικητική εξουσία όσο και τους πολεμιστές οπλαρχηγούς. Με αυτό τον τρόπο πρόλαβε τις οποιεσδήποτε αντιδράσεις, αφού η μέχρι πρότινος εξουσία έβλεπε πως δεν θα παραμεριζόταν από τη νέα κυβέρνηση. Αυτό συμπληρώνει τα όσα ήδη γνωρίζουμε σχετικά με την εκλογή του Καποδίστρια. Η συγκεκριμένη κίνηση σήμαινε ότι οι Έλληνες πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες, προσωρινά έστω, παραμέριζαν τις κομματικές, προσωπικές και άλλες αντιδικίες και αναγνώριζαν ότι ο Κυβερνήτης διέθετε το απαραίτητο για τις περιστάσεις κύρος. Η απόφαση εξάλλου της εθνοσυνέλευσης για επταετή θητεία του Κυβερνήτη αποκάλυπτε διάθεση να μείνει η εκτελεστική εξουσία απερίσπαστη από εκλογικές αναμετρήσεις για σεβαστό χρονικό διάστημα. (σελ. 135 του σχολικού εγχειριδίου: Αναμφίβολα η εκλογή ... χρονικό διάστημα). Στο κείμενο όμως που μας δίνεται φαίνεται καθαρά πως η βαθιά τομή που ο Καποδίστριας θέλησε να χαράξει στο σύστημα δικαιοσύνης θορόβησε αυτούς που μέχρι εκείνη τη στιγμή αποτελούσαν τους μόνους αρμόδιους για να απονεύουν δικαιοσύνη αλλά ταυτόχρονα και αυτούς που στέκονταν εκτός οποιουδήποτε δικαστικού ελέγχου. Γνωρίζουμε πως οι από μακρόχρονη παράδοση καθιερωμένοι τοπικοί θεσμοί ήταν αναμενόμενο αργά ή γρήγορα να αντιστρατευτούν την οργάνωση κεντρικής εξουσίας: η είσπραξη φόρων και η απονομή δικαιοσύνης σε τοπικό – επαρχιακό επίπεδο ήταν από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας στα χέρια των προκρίτων, που δεν θα ήταν πρόθυμοι να παραιτηθούν από τις εξουσίες τους (σελ.134 του σχολικού εγχειριδίου: Και αντίστροφα ... από τις εξουσίες τους). Η πηγή στηρίζει τις ιστορικές μας γνώσεις και τις συμπληρώνει δίνοντας και μια άλλη πλευρά του θέματος. Οι προηγούμενες αρχές φοβούνταν και για τα χρέη που οι ίδιες είχαν και για τις καταχρήσεις που είχαν διαπράξει στο παρελθόν. Δεν χάνουν λοιπόν μόνο τις εξουσίες τους αλλά υπάρχει φόβος να βρεθούν και οι ίδιοι υπόλογοι για πράξεις του παρελθόντος. Επίσης το κείμενο μας παρουσιάζει και έναν άλλον τομέα τον οποίο ήθελε ο Καποδίστριας να αναμορφώσει και εξυγιάνει, θίγοντας τα συμφέροντα των προεστών. Για τον Κυβερνήτη οι δημοτικές εκλογές έπρεπε να αναδεικνύουν δημογέροντες που εξυπηρετούν τις ανάγκες του λαού. Αυτό σημαίνει πως πρέπει να ανεβαίνουν στην εξουσία έχοντας κερδίσει την εμπιστοσύνη του λαού κι όχι εκμεταλλευόμενοι τη δύναμή τους. Οι εξουσίες όμως αυτές ήταν τρόπον τινά φέουδα των κοτσαμπασήδων: ήταν ένα είδος ιδιοκτησίας που περνούσε από γενιά σε γενιά. Κατά συνέπεια οι προεστοί έβλεπαν ότι ο νέος Κυβερνήτης προσπαθούσε να επέμβει σε αυτά που οι ίδιοι θεωρούσαν εδώ και χρόνια ότι κατέχουν δικαιωματικά. Αργά ή γρήγορα λοιπόν ήταν επόμενο να αντιδράσουν βλέποντας να κινδυνεύουν οι δικαιοδοσίες τους.

Θέμα 2^ο : Αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

A) Με ποιο πρόσωπο παρουσιάστηκαν αρχικά οι Νεοτούρκοι και τι σήμαινε αυτό για τους χριστιανικούς λαούς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ιδιαίτερα στη Μακεδονία;

B) Ποιες ήταν οι πραγματικές προθέσεις των Νεοτούρκων και πώς εκδηλώθηκαν;

«Αντί τούτου ο σωβινισμός αφέθη ελεύθερος όπως θριαμβεύση. Οι νεαροί Ανατολίται δεχθέντες λεπτόν βερνίκιον Παρισινής κοσμικότητος ή Βερολινείου μιλιταρισμού, ήρξαντο κομπορρημονούντες μέχρις ου αι κεφαλαί αυτών εξωγκώθησαν μέχρι διαρρήξεως. Τότε ουδέν άλλο ηκούομεν ειμή περί καταργήσεως των Διομολογήσεων, περί εξοθωμανισμού των Χριστιανικών φυλών, και περί βαθμιαίας ανακαταλήψεως πασών των χωρών, εφ' ων άπαξ έστω εκυμάτισεν η σημαία της Ημισελήνου. Ενθυμούμαι καλώς, ότι περί τα τέλη του 1908, ταξιδεύων εις Κωνσταντινούπολιν μετά νεαρού αξιωματικού ήκουσα παρ' αυτού το πώς η Ελλάς, η Βουλγαρία, η Σερβία, η Αίγυπτος, η Τύνις, και το Μαρόκον θα καθίσταντο ταχέως και πάλιν τμήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

- Και η Ισπανία; Ηρώτησα. Δεν θα στήσετε λοιπόν και πάλιν την Ημισέληνον επί του παλαιού Μαυριτανικού Βασιλείου;

- Γιαβάς, γιαβάς! (σιγά, σιγά) μοι απήντησε. Δεν δυνάμεθα να πράξωμεν όλα αυτά συγχρόνως!

Δεν δύναται να διαφευσθή το ότι οι Χριστιανοί της Μακεδονίας αν και επίστευον την ουτοπίαν της χειραφετήσεώς των Νεοτούρκων ως εχούσας την φαινομένην αυτήν αξίαν. Το θέαμα των αντιπάλων αρχικομιτατζήδων και αρχισυμμοριτών, εναγκαλιζομένων αλλήλους εις τας οδούς της Θεσσαλονίκης, ήτο γραφικών ηλίθιον, αλλ' όμως διεδήλου την επιθυμίαν των μακεδόνων όπως βιώσωσιν εν ειρήνη προς αλλήλους και μετά των οπαδών του Συντάγματος. Ενόμισαν ότι αι λέξεις «Ελευθερία, Αδελφότης, Ισότης» εσήμαινον όντως «Ελευθερίαν, Αδελφότητα, Ισότητα». Ανεκάλυψαν το σφάλμα των πολύ πριν υποπέση εις την αντίληψιν της ευπίστου Ευρώπης. Αι εκλογαί παρέσχον την πρώτην αφύπνισιν. Καίτοι συμπαθώ την απόφασιν των Νεοτούρκων όπως κρατήσωσι την εξουσίαν εις τας χείρας των κατά την πρώτην Αντιπροσωπευτικήν Βουλήν, οφείλω να ομολογήσω ότι η χριστιανική άποψις των περί «Ισότητος» ιδεών των Μουσουλμάνων εδέχθη οικτρών πλήγμα, όταν είδεν ότι τα εκλογικά διαμερίσματα διηρέθησαν κατά εντελώς παράλογον τρόπον και αι εκλογαί προπαρεσκευάσθησαν επιστημονικώτατα, ίνα εξασφαλισθή η εις το το Κοινοβούλιον είσοδος Μωαμεθανικής πλειοψηφίας βουλευτών».

Κρόφορντ Πράις, *Πολιτική και στρατιωτική ιστορία των εν Μακεδονία βαλκανικών πολέμων*, Α', σ.8-9, 1915

Από το σχολικό βιβλίο χρησιμοποιούμε τα παραθέματα του πρώτου τόμου στη σελίδα 302: «Ο αγώνας, που κορυφώθηκε ... κατά των Τούρκων», και 303: «Η επικράτηση ... στην Ελλάδα» και του δευτέρου τόμου στη σελίδα 34: «Όταν το 1908 ... των βαλκανικών κρατών»

A) Όταν το 1908 εκδηλώθηκε και επικράτησε στην Οθωμανική αυτοκρατορία το κίνημα των Νεοτούρκων, οι ελπίδες για μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας αναζωπυρώθηκαν (Β' Τεύχος, σελ.34). Ιδιαίτερες ελπίδες, όπως φαίνεται και από το κείμενο του δημοσιογράφου Κρόφορντ Πράις, δημιουργήθηκαν στο Μακεδονικό χώρο, όπου, παρόλο που οι εκεί πληθυσμοί έβλεπαν δύσκολο το να ανεξαρτητοποιηθούν πλήρως, οι ενθουσιώδεις αντιδράσεις τους στις εξαγγελίες των Νεοτούρκων έδειχναν ότι επιτέλους ο πόθος του να συνυπάρχουν ειρηνικά θα

έπαιρνε σάρκα και οστά. Χαρακτηριστική επ' αυτού είναι η παραστατική περιγραφή του αφηγητή σχετικά με τις εκδηλώσεις χαράς των κατοίκων της Θεσσαλονίκης, σε οποιαδήποτε εθνότητα και αν ανήκαν. Οι Νεότουρκοι λοιπόν εμφανίστηκαν υποσχόμενοι Ελευθερία, Αδελφότητα, Ισότητα και δίκαιη συμμετοχή στην Αντιπροσωπευτική Βουλή, κάνοντας τους χριστιανικούς λαούς να σταματήσουν τις μεταξύ τους εχθροπραξίες και δημιουργώντας εμπιστοσύνη στην «εύπιστη» Ευρώπη. Μάλιστα ακόμα και στο Ελληνικό κράτος η επικράτηση αρχικά των Νεοτούρκων αποτέλεσε παράδειγμα για μια προσπάθεια ανανέωσης της πολιτικής ζωής, προσφέροντας ώθηση στο Στρατιωτικό Σύνδεσμο για το κίνημά του. (Α' τεύχος, σελ.305)

Β) Οι ελπίδες αυτές γρήγορα διαψεύστηκαν. Οι επαγγελίες για ισότητα, ελευθερία και ισονομία όλων των πολιτών ξεχάστηκαν, πολλά σχολεία κλείστηκαν, οι διώξεις συνεχίστηκαν και η καταπίεση των χριστιανικών πληθυσμών εντάθηκε. (Β' τεύχος, σελ.34). Η πηγή στηρίζει τα όσα γνωρίζουμε και προσθέτει και νέα στοιχεία για τον τρόπο δράσης των Νεοτούρκων αναφερόμενη καταρχήν στο πώς συνειδητοποίησαν οι Χριστιανοί την ουτοπία των ονείρων τους, όταν είδαν πως κατά τις εκλογές τα εκλογικά διαμερίσματα χωρίστηκαν κατά τέτοιο τρόπο και οι εκλογές εν γένει «προετοιμάστηκαν» έτσι, ώστε να εξασφαλίζεται στη Βουλή η πλειοψηφία των Μουσουλμάνων. Επηρεασμένοι οι Νεότουρκοι από την κατ' επίφαση παιδεία και κοσμικότητα που είχαν αποκτήσει στην Ευρώπη, θεώρησαν πως μπορούν να αλλάξουν ριζικά τα πράγματα προς όφελος της πατρίδας τους. Στήριξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σήμαινε γι' αυτούς να διώξουν από τη χώρα τους οποιοδήποτε ξένο στοιχείο, είτε αυτό εκφραζόταν με την ύπαρξη οικονομικών συμφωνιών (Διομολογήσεις) είτε με την παρουσία χριστιανών. Όλα τα έθνη που ήταν κάτω από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έπρεπε να εξισλαμιστούν. Επιπλέον ευελπιστούσαν να αποκτήσει πάλι το Τουρκικό κράτος τις περιοχές που είχε κάποτε στην κατοχή του (Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία, Αίγυπτος, Τύνιδα Μαρόκο), απόψεις που αντιμετωπίζει με ελαφρά ειρωνεία ο αφηγητής της πηγής μας.

Οι θέσεις εν γένει των Νεοτούρκων και η φανατική συμπεριφορά που αυτές υπαγόρευαν οδήγησαν στην λήξη του Μακεδονικού αγώνα, αφού τα βαλκανικά κράτη κάτω από την νεοτουρκική πίεση υποχρεώθηκαν να κινηθούν προς συνεννόηση και κοινή προετοιμασία του αγώνα κατά των Τούρκων (Α' τεύχος, σελ.302)

Επιμέλεια: Χριστίνα Λεωνιδοπούλου, φιλόλογος

Σημείωση 1: για τυχόν διευκρινίσεις μπορείτε να επικοινωνήσετε με τη Γραμματεία του Φροντιστηρίου «Ηράκλειτος» στο τηλ. κέντρο 23310-21841

Σημείωση 2: τα θέματα θα μπορείτε να τα βρίσκετε και στην ιστοσελίδα του φροντιστηρίου μας στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.hrakleitos.gr